

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.135>

ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Романова А.С.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0003-2858-3052*

Романова А.С. Поведінка людини: філософсько-правовий дискурс.

Стаття присвячена філософсько-правовим проблемам поведінки людини в контексті аксіологічних аспектів людиноцентризму, що полягає в дотриманні прав, свобод людини та забезпеченні принципу людської гідності.

Наголошено, що динамічний розвиток суспільства впливає на розуміння і трактування критерію «допустимості» у поведінці. Змінюються світоглядно-ціннісні установки і орієнтири людини в суспільстві, що спричиняє сутнісні зміни у сприйнятті правових явищ, як явищ суспільної дійсності.

З'ясовано, що правова поведінка – це поведінка людини, що регулюється нормами права. Вона може бути правомірною і неправомірною. Відповідно, право або підтримує і заохочує таку поведінку (правомірну), або ж навпаки – вважає недопустимою, такою, що порушує норми співжиття (неправомірну).

Наголошено, що багато науковців підтримують підхід, що правомірною поведінкою не вважають зусиль, а тільки передбачає утримання індивідом від негативних дій. Зауважено, що таке утримання для особи, що формувалася у правомірному середовищі, де оточуючі були законопослушними громадянами, не є складним, а навпаки – норма, але є інший тип осіб, прикладом для яких було середовище з неправомірними цілями і установками. Для таких людей щоб не потрапити під вплив маргінального, а подекуди і злочинного оточення, потрібно докласти максимум зусиль, інколи, навіть пов'язаних з небезпекою для життя і здоров'я.

Зазначено, що у правовій площині є досить небезпечною поведінкою, так званих, «подвійних стандартів», коли людина загалом нібито дотримується правил співіснування у суспільстві, дотримується норм закону і приписів моралі, але вважає, що деякі норми і нормативи можна порушувати через те, що шкода від їх порушення не є значною.

Акцентовано увагу на тому, що цінність поведінки людини полягає в її реалізації у правомірному напрямі, через дотримання норм права і

суспільної моралі, притаманної певному суспільству на конкретному етапі його розвитку.

Ключові слова: поведінка людини, правова поведінка, правомірна поведінка, протиправна поведінка, норми моралі, природне право, позитивне право.

Romanova A.S. Human behavior: philosophical and legal discourse.

The article is devoted to the philosophical and legal problems of human behavior in the context of axiological aspects of anthropocentrism, which consists in observing human rights and freedoms and ensuring the principle of human dignity.

It is emphasized that the dynamic development of society affects the understanding and interpretation of the criterion of "permissibility" in behavior. The worldview and value attitudes and orientations of a person in society are changing, which causes substantial changes in the perception of legal phenomena as phenomena of social reality.

It was found that legal behavior is human behavior regulated by legal norms. It can be legal or illegal. Accordingly, the law either supports and encourages such behavior (lawful), or, on the contrary, considers it inadmissible, as it violates the norms of cohabitation (illegal).

It is emphasized that many scientists support the approach that lawful behavior does not require effort, but only involves the individual's refraining from negative actions. It was noted that such detention is not difficult for a person who was formed in a legal environment where those around him were law-abiding citizens, but on the contrary, it is the norm, but there is another type of person, for whom an environment with illegal goals and attitudes was an example. For such people, in order not to fall under the influence of a marginal, and sometimes criminal environment, it is necessary to make maximum efforts, sometimes even associated with danger to life and health.

It is noted that in the legal sphere there is a rather dangerous behavior of the so-called "double standards", when a person in general allegedly observes the rules of coexistence in society, observes the norms of the law and moral

prescriptions, but believes that some norms and standards can be violated due to the fact that the damage from their violation is not significant.

Attention is focused on the fact that the value of human behavior lies in its implementation in a legitimate direction, through compliance with the norms of law and social morality inherent in a certain society at a specific stage of its development.

Key words: human behavior, legal behavior, lawful behavior, illegal behavior, moral norms, natural law, positive law.

Постановка проблеми. Правова поведінка людини завжди була і залишається актуальною для наукового дослідження. Динамічний розвиток суспільства впливає на розуміння і трактування критерію «допустимості» у поведінці. Змінюються світоглядно-ціннісні установки і орієнтири людини в суспільстві, що спричиняє сутнісні зміни у сприйнятті правових явищ, як явищ суспільної дійсності.

Безперечно розуміння «добра» і «зла», що криється у поведінці особи завжди відштовхується від морально-етичних та соціально-правових аспектів життєдіяльності людини у державному суспільстві, але не заперечуються і норми природного права.

У правовій площині на перше місце ставиться допустимість поведінки людини в соціумі в контексті дотримання і не порушення основоположних прав і свобод інших громадян.

Честь і гідність людини є основною властивістю, яку поведінка іншої людини не повинна принижувати і посягати на них, адже у правовій, демократичній державі людина, її життя і здоров'я – основна беззаперечна цінність. Розуміння поведінки як явища повинно відштовхуватися від аксіологічних аспектів і критеріїв існування людства.

Сьогодні, під час війни росії проти України, важливо зберегти ціннісний підхід до розуміння поведінки людини крізь призму природного права, спроектувавши їх на норми позитивного права держави.

Стан опрацювання цієї проблематики. Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів і філософів різних періодів становлення філософсько-правової та теоретико-правової думки, а саме: праці Аристотеля, Цицерона, Платона, І. Канта.

Науковцями сучасності, що теж приділяли значну увагу проблемам поведінки людини, зокрема, правової поведінки є: О. Балинська, В. Бачинін, М. Братасюк, О. Гришук, Н. Гураленко, С. Максимов, С. Сливка.

В межах доктринального філософсько-правового осмислення поведінки наукові концепції по-

винні сприяти формуванню принципово нового підходу до розуміння критеріїв цінності поведінки крізь призму норм права.

Метою статті є поглиблення дослідження проблем поведінки людини в контексті філософсько-правового дискурсу.

Виклад основного матеріалу. В межах теорії та філософії права існує значна кількість тлумачень терміну «правова поведінка». Кожне з них інформативно цінне і доповнює зміст вказаного явища. Звичайно, для юриспруденції цінним є обґрунтування саме правомірної поведінки людини, але в контексті філософсько-правового дискурсу доцільно для початку розглянути явище і дефініцію «поведінка людини» в аксіоантропологічному контексті.

В енциклопедично-довідковій літературі зазначається, що поведінка є способом взаємодії людини з оточуючим середовищем та іншими людьми у певному середовищі за певних умов. Вона включає в себе дії, реакції, звички, жести, слова та інші вирази, які відображають спосіб, яким індивід виражає свої думки, почуття, цінності та взаємодіє зі світом навколо себе. Поведінка може залежати від виховання, культурного середовища та соціуму загалом [1].

Поведінка людини свідчить про середовище в якому вона проживає і розвивається. Соціум прямо впливає на вибір вектору поведінки: - правомірна, - неправомірна.

Сьогодні є різні думки з приводу того чи може існувати допустима неправомірна поведінка. Зазвичай, таку поведінку визначають як поведінка з відхиленням від норми, але, скажімо, для визнання особи винуватою у вчиненні протиправного діяння така обставина відіграє важливу роль.

Правова поведінка як елемент правосвідомості є складним, багатограним аспектом суспільного буття, оскільки модель поведінки особистості в певному правовому контексті регламентується виключно індивідуальними морально-правовими орієнтирами, правовою ідеологією [2, С. 257–261].

Правова поведінка – це поведінка людини, що регулюється нормами права. Вона може бути правомірною і неправомірною. Відповідно, право або підтримує і заохочує таку поведінку (правомірну), або ж навпаки – вважає недопустимою, такою, що порушує норми співжиття (неправомірною).

Ми ведемо мову про позитивістський підхід до цього питання. Якщо опиратися на природно-правову концепцію, то можна говорити, що за певних обставин особа, яка вчинила правопорушення не завжди повинна підлягати покаранню. До прикладу, якщо людина хотіла їсти і вкрала їжу, то за нормами позитивного права вона повинна нести покарання, а за природним правом їй можна пробачити такий вчинок.

Ми поділяємо думку науковців, що найбільш доцільно вживати термін «правова поведінка» саме в такому контексті, але існують інші підходи до цього питання.

Наприклад, А. Шульга висловлює думку, що правова поведінка – найбільш вживаний термін, але нелогічно називати правовою поведінкою «правопорушення», оскільки правопорушення є антиправовою поведінкою. Зазначену проблему («когнітивний дисонанс» терміну «правова поведінка») усуває термін «юридично значуща поведінка» і його максимально лаконічний аналог – термін «правозначуща поведінка» [3, С. 19–31].

На нашу думку, термін «правозначуща поведінка» теж обґрунтований і може вживатися в юриспруденції.

Щодо правомірної поведінки людини, то Н. Теремцова зазначає, що вона є неоднорідною за своїм змістом і потребує у кожному конкретному прояві за різним ступенем дії, самого існування особи, її ініціативних дій. За умови дотримання норм права мова йде про мінімальну активність людини, оскільки суб'єкту тільки потрібно утримуватися від певних дій. Тому, правомірну поведінку, авторка визначає, як обумовлений культурно-характерний зріст і життєвий досвід у людській діяльності, у сфері соціальної дії права, заснованої на свідомому здійсненні його цілей і потреб [4, С. 245–247].

Багато науковців підтримують підхід, що правомірна поведінка не вимагає зусиль, а тільки передбачає утримання індивідом від негативних дій. Звичайно, такий підхід вірний, але варто зауважити, що таке «утримання» для особи, що формувалася у правомірному середовищі, де оточуючі були законопослушними громадянами, не є складним, а навпаки – норма. Та є інший тип осіб, прикладом для яких було середовище з неправомірними цілями і установками. Для таких людей щоб не потрапити під вплив маргінального, а подекуди і злочинного оточення, потрібно докласти максимум зусиль, інколи, навіть пов'язаних з небезпекою для життя і здоров'я.

Тому, як бачимо, такий підхід до проблеми є досить відносним.

О. Омельчук слушно зазначає, що важливим є те, що і правомірна, і неправомірна поведінка часто існують нерозривно, «переплітаються» і виявляються в повсякденній поведінці. Суб'єкт правовідносин може порушувати одні правові норми, але водночас дотримуватися інших. Неможливо скласти повне й об'єктивне уявлення про поведінку у сфері права, якщо вивчати тільки одну яку-небудь його сторону – позитивну або негативну [5, С. 55–57].

Ми підтримуємо думку науковця, адже нема ідеальних людей і ми не можемо розділити соціум на позитивних і негативних осіб. Зазначимо, що у правовій площині є досить небезпечною пове-

дінка, так званих, «подвійних стандартів», коли людина загалом нібито дотримується правил співіснування у суспільстві, дотримується норм закону і приписів моралі, але вважає, що деякі норми і нормативи можна порушувати через те, що шкода від їх порушення не є значною. Наприклад, особа може переходити вулицю на червоне світло світлофора, аргументуючи це тим, що рух на цій вулиці не жвавий і вона спокійно може це зробити. Та ми розуміємо, що у будь-який час ситуація може змінитися і машина, водій якої теж дозволить собі порушити вимогу допустимої швидкості, промчить несподівано і відбудеться дорожньо-транспортна пригода, травмування, або смерть пішохода.

Зрештою, навіть кримінальне законодавство розмежує тяжкі і не тяжкі злочини, але все ж злочини.

Дискусія щодо поведінки особи, актуальна завжди, адже людство не може досягнути ідеальної моделі існування, мабуть тоді б втратився сенс самого життя, прагнення до удосконалення особистості.

Правова поведінка людини (правомірна і неправомірна) – це вектор розвитку особистості на який впливає сім'я, школа, професійне оточення та соціум загалом.

Спрямувати розвиток особистості, її поведінку у правомірний напрям можна шляхом власного прикладу батьків, коли це неповнолітня особа, заклади освіти можуть задіювати правовий всеобуч, певні навчально-просвітницькі заняття, особливо з підлітками. До такої роботи повинні долучатися представники органів ювенальної превенції, правоохоронних структур, громадських об'єднань.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що цінність поведінки людини полягає в її реалізації у правомірному напрямі, через дотримання норм права і суспільної моралі, притаманної певному суспільству на конкретному етапі його розвитку.

Простіше попередити розвиток неправомірних поведінкових реакцій на етапі раннього розвитку людини і не допускати розвитку маргінальної, неправомірної поведінки, аніж усувати наслідки її прояву, особливо, якщо така поведінка переросте у стійку злочинну і каратиметься законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Український психологічний ХАБ. Психологічна енциклопедія. <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D1%86%D0%B5>.
2. Стрибко Т., Бойченко С. Правова поведінка як складник правосвідомості: загально-теоретичний аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. № 4. 2020. С. 257–261.

3. Шульга А.М. Правозначуща поведінка як вид соціальної поведінки особи. *Forum Prava*. 2023. 75(2). С. 19–31.
4. Теремцова Н.В. Проблеми реалізації норм права щодо правомірної поведінки. *Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах*. 2016. Вип. 7. С. 245–247.
5. Омельчук О.М. правомірна та неправомірна поведінка в сімейному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2021. С. 55–57.